

Iisraeli rahva ajalugu II

Ermo Jürma

10. Omariikluse-eelne aeg

Tsentraalne pühamu

- I. Sekemis** kinnitati leping (Jos 24:25).
- II. Peetel** oli kogunemiskoht (Km 20:26jj; 21:2).
- III. Gilgal** Jeeriko lähedal. Kõrbest tulles paasapäeva, seaduselaegas, tähtsad otsused.
- IV. Siilo** Efraimis; teenis noor Saamuel (1Sm 3:3); vilistid laastasid, prohvet Ahija.
- V. Taabor** Galileas Issaskari, Sebuloni ja Naftali piiril. Miika jumalakoda.

10. Omariikluse-eelne aeg

Pühad

3 palverännupäeva 2Ms 23:14-17; 3Ms 23; 5Ms 16

Paasa, hapnemata leibade päeva apr/mai – 7 päeva,

Nädalatepäeva, uudeviljapäeva (nelipäeva) mai/juuni,

Lehtmajade päeva, sukkot – sügis, viinamarjad/oliivid

Suguvõsade keskel: sabbat, noorkuu, uusaasta, suur lepituspäev, hanukka, puurim.

10. Omariikluse-eelne aeg

Suguharude vanemad

Struktuur ülalt alla: suguharu → suguvõsa → perekond → mees (Jos 7:16-18).

Rahvavanemad olid:

- rahvalugejateks (Nm 1:4-16),
- maakuulajateks (Nm 13:2-16),
- maa jaotajad (Nm 34:17-28).

Ühes paigas vanematekogu. Igal suguvõsal oma „tuhatkond“

10. Omariikluse-eelne aeg

Jumalik õigus

Kohtumõistjad teostasid jumalaõigust poliitilises, juriidilises, sotsiaal- ja militaarvallas.

- **Otniel** Juudast sõdis Mesopotaamia kuningaga
- **Ehud** Benjaminist võitles moabide, ammonlaste ja amalekkidega
- **Samgar** võitles vilistitega
- **Deboora** Efraimist koos Baarakiga Naftalist juhtis 6 suguharu kananiitide vastu.
- **Gideon** Manassest võitles Midjaniga.
- **Toola** Efraimist
- **Jair** Gileadist
- **Jefta Gileadist** võitles ammonlastega
- **Ibsan** Petlemmast
- **Eelon** Sebulonist
- **Abdon** Efraimist
- **Simson Daanist** vilistid

10. Omariikluse-eelne aeg

10.3.2. Jumala-õigus

Jumala täielik pöördumine Iisraeli poole - Iisraelil ei tohi olla teisi jumalaid!

See andis elu piiritulbad, millest väljaspool oli needus (Ex 22:19; 30:33.38; Dt 13:6b).

10. Omariikluse-eelne aeg

10.4. Suguharude liit kananiitliku maailma keskel

Üleminek hilispronksist rauaaega. Eelasukateks olid kananiidid, emorlased, hetiidid.

10.4.1. Poliitilised suhted

Umbusk ja tõrjehoiak.

Lepingud Gibeoni linn Joosuaga (Jos 9:15).

Konfliktid. Juuda vallutas Kirjat-Arba, nimetas Hebroniks; Kirjat-Seeferi, nimetas Debiriks. Joosep vallutas Luusi. Baaraki võiduga Siisera sõjavankrite vastu oli Iisrael kananiitidest üle.

10. Omariikluse-eelne aeg

Majanduslik-kultuurilised suhted

Rändkarjastest said põllumehed, telkidest majad, need ümbritseti müüridega (väljakaevamised Siilos, Peetelis, Ais, Mispas, Gibeas, Debiris)

Iisrael võttis osa kaanani keelest üle

Ülevõtmisi ka õigusemõistmise vormides

Iisraeli kultuur pakkus konkurentsi

10. Omariikluse-eelne aeg

Religioossed suhted

Kaanani religiooni tunneme 14. saj Ugaritist, kus panteoni üle peajumal **El** koos elukaaslase **Ašeraga**. Taevajumal Baal Šamen

Gideoni isal Baali altar. Nimedes kaotati sõna „Baal“: Jerubbaal – Gideon (Km 6:32), Meribbaal – Mefiboset (1Aj 8:24; 2Sm 21:8)

Sealiha keeld (ebajumalateenistus)

Ülevõetud: pühapaiku, kokkulangevusi pühadekalendris

Iisraeli usus: tõrjehoiakut, ümbervormimist, ülevõtmist

10. Omariikluse-eelne aeg

Sõjalised kokkupõrked naabritega

Püha sõda / Jahve-sõda

Israeli välisvaenlased:

Moab Arnoni jõest lõunas soovis tungida põhja. Kohtumõistja Eehud päästis Moabi Egloni käest (Km 3:12-30). Gaad tõrjus Moabi. Meesa kivi (9. saj).

Ammon püüdis tungida Gileadi. Jefta võitis (Km 10-12).

Midjanlased, amalekid korraldasid kaamelitega röövkäike (Js 9:3).

Vilistid israeli tegelik oht - tulid maale enne israeli. Neil oli 5 tugevat linna - Ekron, Asdod, Gat, Gaasa, Askelon. Simson võitles (Km 13-16)

11. Varane kuningriik

Riigi moodustumine Sauli ajal

Israel oli ca 200 aastat keskvalitsuseta nõrgalt seotud suguharude konföderatsioon

Israeli ümber rahvusriigid Edom, Moab, Ammon; põhjas aramealased ja läänes vilistid

Gideoni taheti kuningaks, ta polnud nõus (Km 8:22j). Kohtumõistjaid tuli oodata, nende tegevus lühike. Vilistid ründasid. Taavet ja Koljat (1Sm 17). Israel kaotas Afekis (1Sm 4-6), toodi seaduselaegas, taas kaotus. Siilo purustati. Israelist korjati relvad (1Sm 13:19jj).

11. Varane kuningriik

Saamuel pani kohtumõistjaks oma pojad. Rahvavanemad küsisid Saamuelt kuningat.

Saamuel võidis eesleid otsiva Sauli (1Sm 9-10), Mispas suguharude esindajate ees (1Sm 10:17-27) langes liisk Saulile. Ta vabastas Jaabesi ammonlastest. Seejärel „uuendati“ kuningriiki

Jumala sideisik oli Saamuel. Keegi ei saa israelis ise kuningaks; ta pidi saama ka rahva toetuse.

Võidmine andis ameti-meelevalla.

11. Varane kuningriik

Kuningriik oli uus, polnud feodaale, ametnikke, armeed. Saul tegutses militaarvallas. Kodulinna Gibeasse rajas tsitadelli. Saul eelistas oma perekonda. Väepealikuks sai sugulane Abner.

Konflikt sakraalse ja poliitilise juhtimise vahel:

Saul ohverdas enne sõda vilistitega (1Sm 13:7-15), ei hävitanud amalekkide sõjasaaki (1Sm 15:1-35)

11. Varane kuningriik

Saamuel tagandab Sauli, kes võõrandub, ajab taga Taavetit

Vilistid lõikavad ära põhjapoolsed suguharud. Saul läheb "lausuja vaimuga naise" juurde. Saul langeb Gilboa mäel. Iisrael põgeneb (1Sm 31:7b). Lõppes esimene kuningriik.

Sõdur-kuningas Saul ei suutnud suguharusid ühendada. Väike sõjaväeüksus ja rahvamalev ei suutnud riiki kaitsta. Polnud õukonda ega haldusaparaati.

Sauli "kuningriik" oli "rahvariik", mitte veel territoriaalriik.

Saul valitses ~ 20 aastat

11. Varane kuningriik

Taaveti suurriik

Taavetiga algab uus ajalookirjutus, õukonna kroonika. Juuda saavutab olulise tähenduse.

Otsustuslahingu eel Iisraeliga tuleb Taavet vilistite ära. Jumala nõuandel siirdub ta Hebronisse. *Siis tulid Juuda mehed ja võidsid Taaveti seal kuningaks Juuda soole (2Sm 2:4a)*

11. Varane kuningriik

Taavet - Iisraeli kuningas

Väepealik Abner teeb kuningaks Sauli poja Iisobeti (2Sm 2:8j)

Nüüd tähistab „Iisrael“ kas üldmõistet Iisrael või Põhjariiki.

Iisraeli ja Juuda piiritülid (2Sm 2:12-3:1)..

Põhja-Iisraeli vanemad tulevad Hebronisse ja teevad Taavetiga lepingu ja võivad ta endile kuningaks (2Sm 5:1-5).

Juudat ja Iisraeli seob personaalunioon.

Taaveti võim kasvas, tal olid palgasõdurid, Juuda rahvamalev ja ta võis selle koguda ka Iisraelist. Taavet võitis vilistid.

11. Varane kuningriik

Taavet - Jeruusalemma kuningas

Jumal oli hoidnud Jeruusalemma Taavetile, kes vallutas selle oma meestega ja tegi oma kuningriigi pealinnaks. 1998 - Jeruusalemm 3000. Jeruusalemm oli "Taaveti linn" (Ne 12:37) ega kuulunud ei Juudale ega Iisraelile, kuigi asus Benjaminis maal (Jos 18:28).

Taavet jättis jebuslased alles (1Kn 9:20j)

Taavet ehitas tagasihoidliku palee.

Iisrael koondus kultuse ümber. Taavet toob Jeruusalemma seaduselaeka (2Sm 6). Preestriteks said Saadok, Ebjatar ja Taaveti pojad (2Sm 8:18).

Taavet sai kolmekordseks kuningaks: Juudas, Iisraelis ja Jeruusalemmas.

11. Varane kuningriik

Taaveti suurriik

Taavet integreeris Kaanani linnad. Ametnike hulgas hetite, kaananlasi, siidonlasi. Selle hind oli kirju etniline päritolu ja religioossed hoiakud.

Riik piiritleti geograafiliselt, aga vähenes rahvustunne.

Sauli ajal 2 raudmõõka. Nüüd sõjaväe tuumikus 600 mees

Egiptuses sisevastuolud. Suurriigid põhjas nõrgad.

Mererahvad rannikul. Idas sidusid aramealased Assüüria.

Lähinaabritest oli Taavet sõjaliselt ja diplomaatias üle.

Väliselt sobivaim aeg Iisraeli suurriigi ülesehitamiseks.

11. Varane kuningriik

Taavet alistas **Moabi** ja tegi oma vasalliks.

Võitis **ammonlased**, sai nende kuningaks.

Alistas **süürlased** ja pani asevalitsejad. Põhjapiiriks Liibanon. Hamati kuningas tegi Taavetile kinke.

Alistas **Edomi**, lõi maha kogu meessoo, troonipärija Hadad põgenes Egiptusesse. Edomist saab provints, kus on Taaveti garnison.

Foiniikiaga arendati kaubandust.

11. Varane kuningriik

Taavet rajas lühikese ajaga tugeva keskvõimuga territoriaalriigi (kaart 39), mida hoidis koos tema isiksus. Diplomaatilised suhted Hamati ja Foiniikiaga. Valitsusaparaat oli väike (2Sm 8:16-18; 20:23-26). Väeülem Joab. Kreetide ja pleetide ülem Benaja. Tuumikväeosa allus otse Taavetile. Selle kõrval oli rahvamalev. Rahvalugemisel võeti arvele uued ääremaad (2Sm 24).

Riigi tulevik vajas väarikat järeltulijat. Taaveti perekonnas raskusi. Amnon, Absalom, Adonija. Taavet laskis Saadokil Saalomon kuningaks võida. Sugharudega läbi ei räägitud.

11. Varane kuningriik

Taaveti dünastia (1006–597) oli pikim Vana-Idas ~ 400 a

Taaveti nõrkused (abielurikkumine, Uurija surmamine, järeleandlikkus poegadele).

Taaveti edu Jumalalt. Naatani ennustus **2Sm 7:13 mina kinnitan tema kuningriigi aujärje igaveseks ajaks.**

Taavetist sai kuningate mõõdupuu ja messiaanliku kuninga prototüüp

Taavet valitses 40 aastat ~ 1006–965

12. Kuningas Saalomon

Saalomon päris suurriigi (kaart 40). Tema ajal polnud ühtki sõda. Personaalunioon püsis.

Saavutused religiooni, majanduse ja kultuuri vallas.

Välissidemeteks oli oluline haarem (1Kn 11:1).

Õukonna kulutused olid suured (1Kn 5:2-3).

Andamikohustus piiras suguharude iseseisvust. Riik jaotati 12 asevalitseja piirkonnaks (1Kn 4:7-19), igaüks varustas üks kuu.

12. Kuningas Saalomon

Kaubandus Tüürosegaga. Ehituspuit Liibanonilt, vastu teravilja, õli ja 20 linna Galileas. Üks laevastik oli Punasel, teine Vahemerel. Elatis kaevandati **vaske**.

(Välis)kaubanduse monopol tõi kuningale idamaise luksuse

Lojaalsust naabrite suhtes väljendas Õlimäele kerkiv panteon, mis edustas ka sisemaal varasemaid kultuseid. See vallandas prohvetite viha.

Kasvas lõhe õukonna ja rahva vahel, sekkumine suguharude siseellu. Kaubandusega tekkisid klassierinevused.

Suurriik hakkas lagunema

Siseriigis tõusis Saalomoni vastu efraimlane Jerobeam.

Saalomon valitses 40 aastat (965–926).

12. Kuningas Saalomon

Vaimuelu Taaveti ja Saalomoni ajal

Õukonnas tegeldi tarkuseõpetusega: **loodus** ja **elukogemused**. Koolitati noori mehi.

Algas Vana-Idas seni tundmatu ajalookirjutus. Kuningate **aastaraamatud** (Taavetil oli 1, Saalomonil 2 kirjutajat).

VT varasemad osad räägivad vahetust kontaktist Jumalaga, konkreetsetest imetegudest. Nüüd rõhutatakse rohkem Jumalast kingitud tarkust ja kavakindlat tegutsemist.

13. Iseisvad väikeriigid Iisrael ja Juuda

Saalomoni järel sai kuningaks tema poeg Rehabeam .
10 suguharu tõstsid kuningaks Jerobeami.
Personaalunioon purunes, suurriik lagunes (kaart 41).
Kaotati Ammon. Iisrael säilitas võimu Moabis ja Juuda Edomis.
Jerobeam tegi residentsiks Sekemi, Penueli, Tirsas.
Peetelisse ja Daani püstitas kuldvasikad.
Vaarao Siisak laastas Iisraeli, Jeruusalemm pääses tribuudiga
Leviidid pöördusid Juudasse. Rahvuslikult ja usuliselt oli Juuda
ühtsem. Majanduslikult oli karjakasvatustlik Juuda piiratud.

14. Jerobeam - Omri

Iisrael kannatas valitava ja päritava kuningriigi
vastuolu all.

19-st kuningast mõrvati 8. Vaid Omri ja Jehu
suutsid luua dünastia.

Kuni Omri olid mõlemad riigid vaenujalal

15. Omri dünastia (882 - 845)

Dünastia (Omri, Ahab, Jooram) vältas 37 aastat. Omri rajas
uue pealinna Samaaria.

„Omri koda“ respektseeriti väljaspool Iisraeli. Foiniikiast
võttis ta poeg Ahabile naiseks printsess Iisebeli.

Ahab oli suur ehitaja. Naise pärast püstitas ta Baali
riigipühamu (450 Baali ja 400 Ašera prohvetit). Prohvet
Eelija taastas Karmeli pühapaiga.

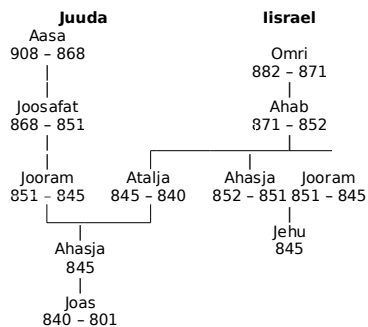
Kui Ahab korraldas Naaboti viinamäe pärast justiitsmõrva,
kuulutas Eelija ta kuningriigi lõppu. Eelija-Eliisa tegevus
on mahukas peegeldus (1Kn 17 - 2Kn 8) tugevast
opositsioonist Ahabile.

15. Omri dünastia (882 - 845)

Iisraeli kuninga Ahabi tütar Atalja abiellus Juuda kroonprints Jooramiga (2Kn 8:18).

Ahabi poeg Ahasja valitses 1 aasta. Ta vend Joorami ajal kaob ülemaailmselt Moabis. Joorami katse liidus Joosafatiga seda taastada nurjub.

Joosafati ajal valitses Juuda Edomit. Laevastiku ehitamine Akaba merelabel ebaõnnestus (1Kn 22). Joorami ajal tulid jälle tülid Arami ja Iisraeli vahel.



15. Omri dünastia (882 - 845)

Kaks revolutsiooni - Jehu Iisraelis ja Atalja Jeruusalemmas

Ohvitser Jehu koos Jahve-ustavate Eliisa ja reekablastega kõrvaldasid Joorami ja Juuda kuninga Ahasja. Omri dünastia kadus, sest sünkretism polnud ühildatavad Jahve-usuga.

Jerusalemmas haaras võimu kuninga ema Atalja. Ta hukkas Taaveti soo, pääses vaid prints Joas, kelle preestrid üles kasvasid ja 7-aastasena troonile tõstsid. Joas uuendas Jahve-usku ja kõrvaldas ebajumalad.

16. Jehu dünastia (845 - 747)

Jehu revolutsioon hävitas kaanani kultuse, aga ei loobunud Jerobeami patust.

Jehu dünastia (Jehu - Joahas - Joas - Jerobeam II - Sakarja) kestis ca 100 aastat. Lõppes Iisraeli õitseng.

Tegutsesid prohvetid Aamos, Hoosea, Jesaja, Miika.

841 tuli Assüüria Süüriasse. Jehu pääses triibuudiga.

Samal ajal olid Juuda kuningateks Joas, Amasja, Asarja. Koos süürlastega võtsid vilistid tagasi Gati ja ohustasid Jeruusalemma, tribuut templivaradest

16. Jehu dünastia (845 - 747)

Amasjal esitas väljakutse Iisraeli kuningas Joasele, aga kaotas. Iisrael vallutas Jeruusalemma, tempel rüüstati, palee ja linnamüür lõhuti. Juuda kosus, saavutati pääs Akaba merele.

Religiooni-, sotsiaal- ja poliitikavallas manitsesid prohvetid Aamos, Miika ja Jesaja.

Kesk lagunemist oli kõrgendatud eneseteadvus, joovastuti kultusepühadest, argipäevas ei hoolitud Jumala käskudest ning mõlgutati lõpuaja lootusi.

Ärataganemisele kultuses vastas isetegevus poliitikas (kuningamõrvad, kõikumine Assüüria ja Egiptuse vahel)

17. Põhjariigi Iisraeli lõpp 722

Assüüria (kaart 18) hakkas vallutama. Vasallid pidid oma templites austama Assurit. Iisraeli alistus. Süüria ja Palestiina moodustasid koalitsiooni. Puhkeb sõda Juuda vastu. Juuda kuningas Aahas meelitas Assüüria Iisraeli ja Süüria vastu.

Juuda sai Assüüria vasalliks. Templisse Assuri altar.

724 lõi Iisrael sidemed Egiptusega. Seepeale vallutas Assüüria Iisraeli. Samaaria alistus. **722 lõppes Põhjariik Iisrael.**

Toodi uus ülakiht, uued kultused, kuid austati ka Jahvet. Teadmised hilisemast Põhjariigist on väikesed. Algavad Samaaria ja Galilea eriarendused.

17. Hiskija järglased 725-640

Juuda oli algul Assüüriale truu

Hiskija tühistas vasalliseisuse, eemaldas templist Assuri kultuse, ka vaskmao Nehustani (2Kn 18:4) ja rüvetas kananiitlikud pühamud = **Hiskija reform**.

Koos Babüloonia ja Egiptusega astus Assüüria vastu. Assüüria kuningas Sanherib tuli uuesti Palestiinasse. Egiptlased löid ta 701 tagasi, kuid Jeruusalemm piirati sisse, aga pääses imeliselt. Hävingu vältimiseks maksis Hiskija raske tribuudi.

Manasse ja Aamon pidid Assuri kultuse taas sisse viima; Jeruusalemma tulid viljakuskultused, astraaljumalad; need õitsesid ka sisemaal.

18. Joosija usupuhastus

Assüüria langusega oli Juudal lühike iseseisvus (kaart 46).

Joosija oli viimane jumalakartlik kuningas. 12-aastasena asus ta kõrvaldama Assuri kultust. Templist leitud Seaduse raamatu alusel algas 622 reform. Pöörduti tagasi Jahve poole. Kultus tsentraliseeriti Jeruusalemma.

Idas tõusis Babüloonia (kaart 19). Tema edasitungi tõkestamiseks tuli vaarao Neko Assüüriale appi (609). Joosija astus vaaraole ette ja langes. Jeremija tegi temast nutulaulu.

Tagasiteel võttis vaarao kaasa Joosija poja Jooahase, määras raske tribuudi ja pani Joosija teise poja Eljakimi kuningaks ning nimetas ta Joojakimiks. Juuda oli taas suurvõimu all.

19. Juuda riigi lõpp 605-587

605 võitis Nebukadnetsar Eufratil otsustuslahingu Egiptusega. Palestiina langes Babüloonia alla, Joojakimist sai vasall (kaart 48).

Kui Babüloonia kaotas 600. a sõjakäigu Egiptuses, taganes ka Juuda. Nebukadnetsar tuli taas ja Jeruusalemm kapituleerus (16. märts 597).

19. Juuda riigi lõpp 605 - 587

Juuda viimased kuningad:

Joosija
639 - 609
|
Jooahas Joojakim Sidkija
609 (Eljakim) (Mattanja)
608 - 598 597 - 587
|
Joojakin
597

19. Juuda riigi lõpp 605-587

Joojakin sai 3 kuuks kuningaks. Nebukadnetsar viis ta vangi (ka preester Hesekiel). Templi varadest raske tribuut. Kuningaks pandi Sidkija. Juuda oli veel vasall, mitte provints. Sidkija murdis truudust.

Nebukadnetsar vallutas **19(28). juulil 587**

Jerusalemma. Sidkija suri Paabelis vangis. Tempel põles. Tõenäoliselt hävis ka seaduselaegas. Ülakihht deporteeriti. Leinapäevad Jerusalemma varemetel.

Juudast sai Babüloonia provints. Osa põgenes Egiptusesse, kaasa võeti ka Jeremija. Moodustus juudi diasporaa (Mesopotaamias, Egiptuses ja Transjordaamias).

20. Vangipõlv 6. saj

Mõlema riigi - Iisraeli ja Juuda ülakihhid deporteeriti. Assüüria tõi Põhjariiki asemele uued, kuid need segunesid ega moodustanud iseseisvat gruppi.

Egiptusesse ja Babülooniasse deporteeritud juudid ei segunenud'. Ka kodumaa polnud *tabula rasa*. Babüloonia juutidel olid oma asundused, nad tõstsid vanemaid, ehitasid maju, rajasid aedu ja löid peresid.

Elu oli varsti nii hea, et osa ei soovinud tagasi tulla.

20. Vangipõlv 6. saj

Babüloonia jäi võõraks. Koondas koduigatsus, ühine usk.

Esiplaanile sabat ja ümberlõikamine + palve Jeruusalemma poole. Ausse tõsis jutlus. Mõjurikas oli prohvet Hesekiel.

Uusorientatsioon: **Jahve tegutseb ka nüüd!** Toimunu oli kohtus patu pärast! Tuleb meelt parandada.

Sel ajal kirjutati Joosua, Kohtumõistjate, Saamueli ja Kuningate rmt. Neis öeldi: **Kogu Iisraeli ajaloo taga on Jahve truudus, kuid ka Iisraeli truudusetus.** Prohvetid olid seda kuulutanud! Hesekiel surnuluude elustumist ja uuest templist. Iisrael ületas kriisi ja tunnistas Jahve ajaloo Issandaks. Iisrael säilitas ja kinnitas oma traditsioonid.

21. Pärslaste valitsus 539-332

Nebukadnetsari surmaga käis Babüloonia alla (kaart 20). 539 võitis Pärsia. 200 aastat oli kogu Vana-Ida (Iraan, Mesopotaamia, Väike-Aasia, Palestiina-Süüria, Egiptus) ühe suurkuninga all. Pärsia püsimise üks põhjus oli tolerantsus.

538 käskis Kyrose taastada Jeruusalemma tempel. Haggai ja Sakarja innustasid. Uuel templil oli riigipühamu tunnusooni, aga Pärsia ei sekkunud teenistusse.

515 pühitseti teine tempel. Iisraelil oli jälle kultusekeskus. "Iisrael" tähistas nüüd Jeruusalemma templi ümber kogunevat kogudust. Sinna kuulusid ka juudid eksiidis.

Pärslased lubasid rahvastel koju tagasi pöörduda. Juutide naasevad 5. saj esimesel poolel.

22. Nehemja. Esra

Nehemjal saadeti 445 Jeruusalemma üles ehitama. Linnamüür taastati 52 päevaga. Jeruusalemm oli kultuse keskus ja Juuda maavalitseja residents.

Tema nõudeks oli:

- kohustuslikud annid templile tuleb täita täpselt,
- tuleb pühitseda sabatit (linnaväravad olgu suletud),
- ei tohi abielluda võõramaalastega.

Järgmine Juuda maavalitseja oli pärslane Bagoas. Tema ajal tekkisid Jeruusalemmas sisetülisid, eriti ülempreestriga. Nende olude korraldamiseks saadetakse Esra.

22. Nehemja. Esra

Esra 420

Maal puudus jumalakartus, alaväärtuslikud ohvrid, preestrid teenisid hooletult, peteti kümnisega, kergemeelsed lahutused, segaabelud.

Siin algas võitlus ortodoksse juutluse nimel.

Esra tuli Pärsia volitusel. Kogudusele anti privileegid:

1. kõigile luba kojupöördumiseks,
2. kuningalt suurannetus templile,
3. luba korraldada korjandusi,
4. riigikassa kannab ohvrite kulud,
5. kultusepersonal vabastati maksudest.

22. Juudi koloonia Ülem-Egiptuses

Juutidest Ülem-Egiptuses Elephantine papüürused

Egiptuse lõunapiiri kaitsev juudi palgasõdurite üksus, ca 150 inimest. Neile oli oma kultus ja tempel. See pühapaik oli vastuolus Jeruusalemmaga. Kui 525 Egiptus Pärsiale alistus, läksid juudid uue võimu teenistusse ja nende kultus jäi puutumata.

Jeruusalemma ülempreester ei toetanud neid. Juudid palusid tuge Samaaria maavalitsejalt ja Pärsia maavalitsejalt. Neile lubati roa- ja suitsutusohvrid; põletus- ja tapaohvrid jäid Jeruusalemma privileegiks.

4. saj, kui Pärsia kaotas ülemvõimu Egiptuses, purustati see tempel taas. See diasporaagrupp kaob.

22. Esra

Esra andis juutlusele sajanditeks kuju.

Kogudust juhib ülempreester. Teenivad Saadoki liini preestrid. Leviidid *clerus minor*. Ohvreid toodi eelkõige lepituseks, lunastuseks, süüohver. Suur lepituspäev. Seadus sai absoluutseks elunormiks.

Moodustus kirjatundjate seisus. Sünaagogides loeti Seadust, seletati ja palvetati. 3. saj valmis kaanoni II osa: Prohvetid. Proselüüt võis saada koguduseliikmeks, võttes endale ümberlõikamise ja Seaduse. See on "juutluse sünnitund".

Juutide valitsemise preestritest ja ilmikutest koosnevale **süneedriinile**, keda juhtis ülempreester. Neil ka poliitiline roll. Kogudus sai mündiautonoomia.

Esra-Nehemjast kuni Antiochos Epifaneseni (175-164) meil VT andmeid peaaegu pole.
